

# NORSKHET I FLERTALL

Å være norsk rommer mye. Norskhet er et fenomen i prosess, der historie og tradisjoner har sine roller, og nye ting finner sin plass. Dette var noen av konklusjonene fra nesten tre hundre elever på seks videregående skoler i Tromsø, Sogn og Fjordane, Bergen og Oslo, som deltok i vår studie.



Marta Bivand Erdal og Mette Strømsø, forskere ved Institutt for fredsforskning.

Som en del av undersøkelsen skrev elevene en tekst, deltok i en diskusjonsgruppe, og vi samlet systematisk bakgrunnsinformasjon om hver enkelt av elevene.

## Mange måter å være norsk på

Elevene enes om at det å snakke norsk er viktig; så viktig at det ofte tas for gitt. For de fleste er det å være født i Norge en viktig del av det å være norsk. Samtidig er de enige om at det å føle seg norsk, er et tegn på at man er norsk, og henger sammen med å være del av det norske samfunnet, selv om dette ikke alltid er problemfritt. Patriotisme er også et element i norskheten: elevene refererer til kongen og Grunnloven, den norske naturen, eller å være stolt av å si at man er norsk når man er på ferie i utlandet.

En norskhet i flertall rommer ulike ting som kan være viktige for mennesker i dagens Norge. Dette er hverdags erfaringer, forestillinger, og stereotypier. Den favner han som er trofast medlem i folkekirken, hun som er muslimsk konvertitt, han som er jøde, hun som leder lovsangsteamet i en kristen menighet, sikken og human-etikeren. En norskhet i flertall innebærer ulike konstruksjoner av

hvordan norskhet faktisk «er» vs. hvordan man mener den «bør» være. Vår studie tok utgangspunkt i de endringene økt religiøs og etnisk mangfold innebærer for nasjonal identitet, men det er mange måter å være norsk på uavhengig av innvandringen de siste femti årene.

## Nasjonsforståelser

På 1990-tallet stod idéen om en postnasjonal verden sterkt. I dagens Europa er nasjonalisme høyaktuelt. Men hvilke nasjonsforståelser gjelder? Forstår man nasjonale identiteter som et null-sum spill? Enten er du helt norsk, eller så er du ikke norsk? En slik forståelse bygger på at nasjonale identiteter, og nasjonen, er statisk. Tidligere nasjonalismeforskning hadde fokus på nasjonenes røtter, hvor nasjonen var et slutt punkt. I dag er nasjonalismeforskningen opptatt av det dynamiske og prosessuelle ved nasjoner.

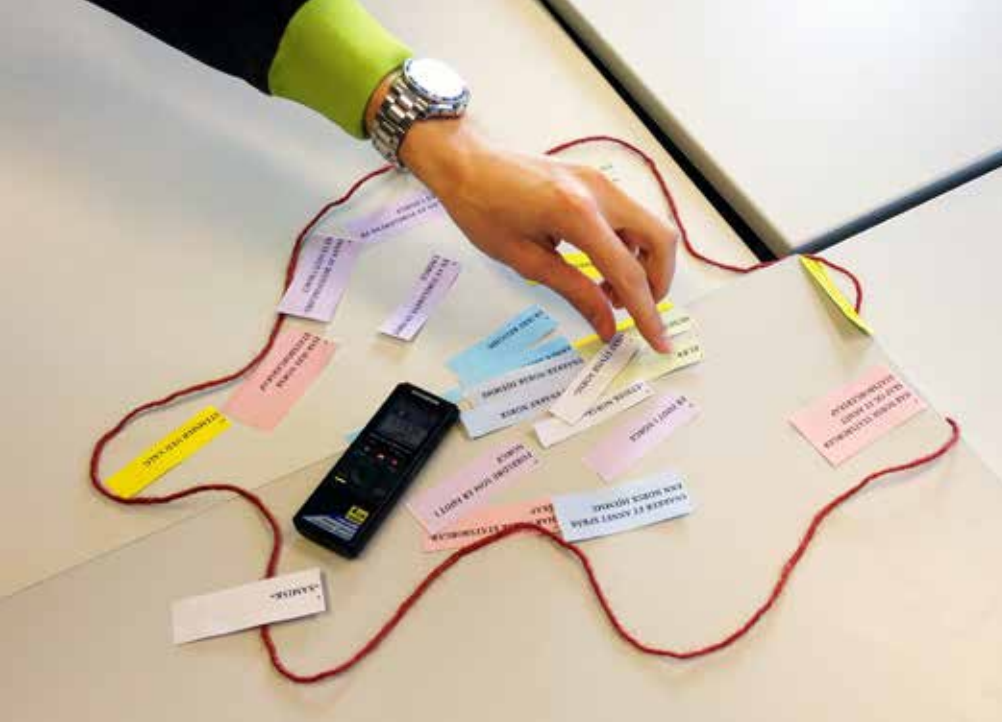
Nasjonen og dens territorielle grenser fortsetter å være viktige i dagens globaliserte verden. Flagget som symbol, og – i Norge – kongens rolle, konkretiserer nasjonalstatens sentrale posisjon. Nasjonen som et forestilt fellesskap er nemlig en erfart virkelighet; det er slik den sosialt skapes og gjenskapes. Det individuelle og erfaringsbaserte danner utgangspunktet, men i et aktivt samspill med staten nasjonalt og lokalt, media og andre aktører.

I hverdagen er skoleeleven Mohammed ved kassen på Rema en vanlig (norsk) gutt, og språkets rolle som et implisitt lim over sees, idet vi kranbler på det mer abstrakte planet om hva norskhet er, på norsk. Her møter hverdagen forestillingene og stereotypiene.

## Innfallsvinkler på norskhet

Hverdags erfaringer rommer tatt for gitt fellesskap, delt hverdag og felles språk, men også erfaringer der hudfarge og navn av noen settes foran. Å føle seg norsk fordrer andres aksept. Dersom ens norskhet forblir på prøve, oppleves dette naturlig nok som utfordrende, for mange unge norskfødte gutter og jenter. Hudfarge og navn er konkrete markører som bevisstgjør om en norskhet som kan favne vidt, men som ikke alltid gjør det i praksis. Elevenes erfaringer tyder på at forestillinger om norskhet ikke alltid holder tritt med hverdags erfaringene. Dette gjelder på tvers av foreldres fødeland, og hvor i landet elevene bor, selv om det kanskje er mer framtrødende i Oslo. Det oppstår en friksjon som ikke alltid er enkel å håndtere. For dersom en statisk forestilling om norskhet definert av hudfarge, slektstre og gener skulle gjelde, hvilke følger ville det ha? Men dersom man forkaster en slik forestilling om norskhet, hvilken forestilling står man igjen med da? Mange elever beskriver med noe ironisk distanse stereotypier om det norske: Kvikk-lunsj og appelsin en vinterdag, om turer i skog og mark, men også om tradisjoner knyttet til jul, familie og matkultur. Den ironiske distansen til tross, dette er sentrale elementer i mange elevers refleksjoner om hva som kjennetegner det norske.

Det å forene ulike innfallsvinkler på det norske – hverdags erfaringer, forestillinger og stereotypier – nødvendiggjør et rom for friksjon og uenighet. Vi ser i vår studie at dette blant elevene er et rom som har tilstrekkelige fellesnevne til at norskhet for de aller fleste er en størrelse som intuitivt gir mening.



Sirkelopp-gave om norskhet. Hyssingen representerer en synlig, men likevel ujevn og porøs grense om norskhet i flertall.

### Turer i skog og mark

Elevene i vår studie skrev først en tekst, som gav mulighet til egen bevisstgjøring. Vi hadde så gruppediskusjoner, blant annet med en sirkeløvelse der elevene diskuterte om viktigheten og relevansen av over 20 mulige dimensjoner ved det norske. Blant annet: å snakke norsk, å være født i Norge, å feire 17. mai, å flagge på bursdager, turer i naturen, å bidra i samfunnet, men også dimensjoner knyttet til hudfarge, families bakgrunn, og religion. Gruppen skulle gjennom dialog bli enig om plassering av disse dimensjonene i en sirkel, som enten er sentrale for norskhet (sentralt i sirkelen), relevante, men perifere og som sådan irrelevante, eller til hinder for det å være norsk. Slik jobbet elevene med forståelser av mulige grenser for norskhet, symbolisert ved sirkelen. Hensikten var ikke at elevene skulle finne en fasit, men snarere å få fram ulike argumenter, nyanser og poenger som kunne hjelpe elevene til å reflektere over hva som utgjør mulige fellesskapsgrunnlag for norskhet.

I gjennomføringene av diskusjonene med elevene var regelen om at alle meninger og argumenter skulle høres, og besvares saklig uten personangrep. Vi opplevde opphetede diskusjoner, men ingen som utartet. Det var snarere en imponerende vilje til å høre hverandres synspunkter helt ut. Elevene fikk alle utdelt lapper med dimensjoner som de hadde ansvar for å prøve å plassere, én om gangen, noe som sikret en grad av deltakelse fra alle i gruppene.

### Diskuterte konflikttema

En annen oppgave satte fokus på «konflikttema», som bruk av religiøse symboler i offentlige roller i samfunnet, kjønnsdelt svømmeundervisning, og statlige subsidier til religiøse bygg. Formålet med øvelsen var å fokusere på det å leve sammen i et samfunn der man ikke er enige om alt. Elevene diskuterte sine synspunkter på hva som burde være lov og ikke, med fokus på underliggende

### Uklarhet om det «etnisk norske»

Elevene uttrykker – på tvers av foreldres bakgrunner – en frustrasjon over betydningen av «etnisk norsk». Mange spurte: Hva er definisjonen? Når vi spurte elevene, dreide egendefinisjoner seg ofte om det å være født i Norge, kanskje å ha foreldre født i Norge. Forståelsen av nasjonen – eller av det «etnisk norske» – som genetisk var sjelden, men finnes.

De færreste var komfortable med å gradere norskhet ut ifra hudfarge og foreldres fødeland. Er du født i Norge og føler deg norsk, så er du norsk. Dette mente de aller fleste, på tvers av deres foreldres bakgrunn. Mange elever opplevde begrepet «etnisk norsk» - og dets bruk i media og politikken – som uklart og frustrerende. Ingen av elevene i studien brukte denne beskrivelsen om seg selv når de ble bedt om å fortelle om sin identitet og norskhet. Inntrykket fra studien er at det er liten forståelse blant elevene for hvorfor det er nødvendig og nyttig å skille unge i Norge, på bakgrunn av om de har foreldre født i Norge eller i et annet land.

Spørsmålet om man kan være norsk og noe annet enn norsk samtidig er viktig for mange. Hva innebærer det å være helt norsk, og må man da være bare norsk? Gitt en forståelse av nasjonen som dynamisk og erfart, slik elevene ofte selv la til grunn: nei, for du blir ikke mindre norsk av å kunne flere språk eller av å ha besteforeldre i andre land. Det gjør at familien din ikke bare er norsk. Men en norskhet i flertall forutsetter ikke en brøk

som går opp i tallet én; når du er født og oppvokst i Norge, med mor født i Danmark og far født i Pakistan, så er dette en del av din bakgrunn. Du kan føle deg helt norsk, og litt dansk og litt pakistansk, eller grader av flere av disse, og dette endrer seg i ulike faser av livet. I dag har over 250 000 mennesker i Norge en forelder som ikke er født i Norge, de langt fleste er barn og unge.

### Skolen som mulighetsarena

Vi valgte å spørre elever på vanlige norske videregående skoler om hva norskhet er. Vi la dermed til grunn at elever på norske videregående skoler er «norske elever». Dette er én tilnærming, og det er vår tilnærming, som vi faglig står inne for. Men andre tilnærminger til hvem man spør om norskhet kunne vært mulige: som utfra statsborgerskap eller fødested, utfra foreldres fødested eller hudfarge. Når spørsmål om norskhet drøftes, er det avgjørende å våge å være klar på hva man legger til grunn når grenser trekkes opp, og å ta med inn i diskusjonen at grenser både har en funksjon for menneskelige fellesskap, og samtidig også er dynamiske og porøse.

Norskhet er et dynamisk og prosessuelt fenomen i hverdagen til de fleste elevene. Denne norskheten i flertall er ikke friksjonsfri. Et samfunn – og et nasjonalt fellesskap – som rommer forskjellighet og uenighet krever mye av individet. Viktigheten av dannelse og utdanning, av kompetanse om og identifisering med demokrati og medborgerskap, er kritisk for fellesskapet.



prinsipper og sammenhenger med forståelser av norskhet. Her diskuterte elevene ulike posisjoner, og gjennom dialog fikk de erfare hvordan uenighetsfellesskap kan fungere. Prinsippfasthet, pragmatisme, praktiske kompromisser og ulik grad av fornøydhet med flertallets syn var en del av helheten. Ulike syn og argumenter ble diskutert, men elevene brukte ikke «unorsk» om motargumenter, selv om de kunne være veldig uenige seg imellom. For de var enige om at det hadde en hensikt å finne felles løsninger som kunne fungere i praksis og som ikke bryter med viktige prinsipper, selv om dette ikke alltid er enkelt.

### Skolen som mulighetsarena

I studien ser vi at slike diskusjoner i et uenighetsfellesskap kan forstås som forhandlinger, i den forstand at forhandlinger alltid både dreier seg om et innholdsmessig utfall og et relasjonelt utfall mellom de involverte partene. Avhengig av hva man vektlegger mest – det innholdsmessige, eller det relasjonelle utfallet – ville også forhandlingsstrategiene være ulike. Dette er relevant for tilnæringer til konfliktema i samfunnet, da både det innholdsmessige utfallet og det relasjonelle utfallet i mange tilfeller burde være sentralt.

Skolen kan være en mulighetsarena for dialog og økt innsikt i andre menneskers perspektiver, verdier og prioriteringer. Dette er uvurderlig i et mangfoldig samfunn. Når media og politikk polariserer, og "oss- og dem-retorikk" får råde grunnen, er fellesskapsarenaer viktigere enn noen gang.

Dialogbasert arbeid, der uenighetsfellesskapet som erfaring kultiveres, er prosesser der klassen som fellesskap gir helt unike muligheter. Gjennom slikt arbeid bygges gjensidig tillit mellom unge mennesker som har mye til felles, og mye de ikke deler. En slik tillit muliggjør forståelse og respekt, og kan gi rom for mellommenneskelige relasjoner, som motvirker lettvent "oss- og dem-retorikk", I stedet får elevene verktøy til sammen å meisle videre på det norske samfunnet de alle er en del av, og som de aller fleste av deres barn vil vokse opp i.

Studien med elevene er en del av forskningsprosjektet 'Negotiating the nation: Implications of ethnic and religious diversity for national identity' som er finansiert av Norges Forskningsråd, ledes fra PRIO og gjennomføres i samarbeid med Universitetet i Oslo, University of Sussex (Storbritannia) og Université Poitiers (Frankrike).

Mer informasjon her: [www.prio.org/nation](http://www.prio.org/nation) Du kan også høre mer om funnene i studien i opptak fra Lektorkonferansen 2016, på Lektorlagets hjemmeside.



Forskerne snakket med elever ved videregående skoler i Tromsø, Sogn og Fjordane, Bergen og Oslo.

